

เพลงโคราช : พัฒนาการจากอดีตถึงปัจจุบัน

พัฒนศิลป์ สำเร็จรัมย์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการจากอดีต สภาพปัจจุบัน และการคงอยู่ของรูปแบบการแสดง เพลงโคราช เป็นการวิจัยเชิงสำรวจและเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมจาก สถานการณ์จริงการแสดงเพลงโคราชดั้งเดิม เพลงโคราชเก่าและเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซิ่ง การ สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ หมอเพลงโคราชจากคณะเพลงโคราชในจังหวัดนครราชสีมา และ นักวิชาการหรือผู้ศึกษาด้านเพลงโคราช โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ สิ่งตีพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร สืบค้นจากอินเทอร์เน็ต และดำเนินการ วิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา รูปแบบและวิวัฒนาการของเพลงโคราช โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการแสดงเพลงโคราชแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) เพลงชาวบ้าน สำหรับเล่นในยามว่างงาน หรือเพื่อความสนุกสนาน เช่น การลงแขกในการทำนา ลักษณะคือไม่ต้องมีพิธี ไม่ต้องสร้างเวที หรือ “โรงเพลง” และ ไม่มีการแต่งกายแบบหมอเพลงอาชีพ 2) เพลงอาชีพ เป็นการแสดงในงานฉลองหรือสมโภชต่างๆ เช่น งานบวชนาค ทอดกฐิน งานประจำปี หรือเล่นแก้บน โดยผู้ประกอบการอาชีพเพลงโคราชนี้เรียกว่า “หมอเพลง” ซึ่งการแสดงจะเป็นแบบพิธี การ มีเวที การแต่งกายตามแบบของหมอเพลงและมีการไหว้ครู เป็นต้น รูปแบบในลักษณะนี้หมอเพลงจะได้รับ ค่าตอบแทนและมีการว่าจ้างให้แสดง จุดเปลี่ยนสำคัญของเพลงโคราชคือ การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี การรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นคณะเพลงโคราชเพื่อปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง การเข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจเพื่อสร้างความ เข้มแข็งและพลังต่อรอง การก่อตั้งสมาคมเพลงโคราช เพื่ออนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงเพลงโคราชโดยเฉพาะ การถ่ายทอดให้กับคนรุ่นใหม่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเป็นเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซิ่ง ซึ่งมีรูปแบบการ แสดงคล้ายกับการแสดงของวงดนตรีเพลงลูกทุ่ง หมอลำ แต่เป็นการผสมผสานการเล่นเพลงโคราชแบบดั้งเดิมเข้าด้วย ลักษณะคือจัดเวทีคล้ายเวทีแสดงคณะเพลงลูกทุ่ง มีการจัดและตกแต่งเวทีให้สวยงาม มีการจัดระบบแสง สี เสียง ให้เป็นที่ สนใจของชม (ขนาดของเวทีและอุปกรณ์ประกอบอื่นๆ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงกับ ผู้ว่าจ้าง) ใช้เครื่องดนตรีสากลมาประกอบการ แสดง จัดให้มีหางเครื่องหรือนักเต้นประกอบการแสดงด้านหน้าเวที มีการนำเพลงลูกทุ่งหรือกลอนหมอลำมาใช้ในการ แสดง หรือประยุกต์ใช้ภาษาโคราชในการร้อง

ปัจจุบันเพลงโคราชแบบดั้งเดิมได้รับความนิยมโดยเฉพาะเพลงโคราชเก่าบทท้าวสุรนารี อันเป็นความเชื่อที่ ถิ่นปฏิบัติสืบทอดกันมา การแสดงในงานต่างๆ ผู้ว่าจ้างส่วนใหญ่สนใจจ้างคณะเพลงโคราชซิ่ง และมีบางงานให้แสดง เพลงโคราชแบบดั้งเดิมก่อนการแสดงเพลงโคราชซิ่งในเวทีเดียวกัน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยนครราชสีมา

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร วิทยาลัยนครราชสีมา

เพลงโคราช คือ สภาพเศรษฐกิจและอิทธิพลของสื่อต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อรสนิยมของกลุ่มผู้ฟังรุ่นใหม่ ประกอบกับกระแสการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยโลกาภิวัตน์

คำสำคัญ : พัฒนาการและสภาพปัจจุบัน, รูปแบบการแสดง, เพลงโคราช

บทนำ

เพลงโคราช ถือเป็นสื่อที่ดำรงคงความเป็นอัตลักษณ์และบ่งบอกตัวตน “ความเป็นโคราช” ที่ชัดเจนผ่านการใช้ภาษาถิ่นและสำเนียงเสียงในการร้อง เพลงโคราชเป็นเพลงปฏิพาทย์ยาว คือเป็นเพลงร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง มีความยาวหลายบทในการร้องโต้ตอบแต่ละครั้ง มักเล่นเป็นลำดับขั้นตอน เมื่อฝ่ายหนึ่งร้องจบ อีกฝ่ายหนึ่งก็จะร้องแก้เป็นข้อ ๆ ไม่จำกัดความยาว รูปแบบและเนื้อหาของเพลงลักษณะคล้ายเพลงพื้นบ้านของภาคกลาง แต่ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ นิยมร้องเล่นกันในงานบุญและเทศกาลต่างๆ ผู้เล่นประกอบด้วยหมอลำเพลงชายหญิงฝ่ายละ 2 คน ว่าเพลงโต้ตอบกันมีท่วงทำนองและการขับร้องเป็นสำเนียงโคราช สถานที่เล่นนิยมสร้างเป็นเวทีใต้ถุนสูงที่เรียกว่า “โรงเพลง” การเล่นเพลงส่วนมากนิยมเล่นกันในเวลากลางคืนไปจนถึงรุ่งเช้า เนื้อหาของเพลงโคราชมีหลายรส ทั้งคำสั่งสอน คำตำ กระทบกัน เปรียบเปรย และกล่าวเป็นนัยถึงเรื่องเพศ เป็นการใช้ภาษาเชิงสัญลักษณ์ และการใช้คำตรงๆ จนคนที่ไม่ชินกับเพลงปฏิพาทย์พื้นบ้าน ฟังไม่ได้ เพราะเห็นว่าหยาบโลนจนเกินไป ถ้าผู้ฟังเพลงพอใจจะโห่-ฮิ้วแทนการปรบมือให้และเนื้อหาของเพลงโคราช จะเกี่ยวข้องกับเรื่องสุภาพจิต และคำสั่งสอน เจตคติต่อสังคม ความเชื่อถือ และค่านิยม ความเป็นอยู่ อาชีพและสภาพสังคม วรรณคดีไทย นิทานพื้นบ้านและนิทานชาดก ประวัติศาสตร์และวีรสตรีไทย การใช้ปฏิภาณไหวพริบในการพูดจาโต้ตอบกัน ความรัก และด้านหลักธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนา เนื้อหาของเพลงโคราชในการแสดงจะขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะเล่นและบางครั้งขึ้นอยู่กับเจ้าภาพที่ว่าจ้างไปแสดงเป็นผู้กำหนดว่าจะให้เล่นเรื่องอะไร หมอลำเพลงรุ่นใหม่มักจะเล่นตามคำเรียกร้องของผู้ฟัง และบางคนไม่เคร่งครัดในเรื่องศีลธรรมนัก นอกจากเพลงโคราชแล้ว เพลงพื้นบ้านอื่นๆ ที่ปรากฏในจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ เพลงกล่อมลูกหรือเพลงกล่อมเด็ก เป็นเพลงที่ใช้ประกอบการร้องเห่กล่อม เพื่อให้เด็กนอนหลับ เพลงกลองยาว เป็นเพลงประกอบในงานรื่นเริงต่างๆ ซึ่งจะมีการเล่นตามเทศกาลในช่วงต่าง ๆ มีท่วงทำนองสนุกสนาน ไร่ใจ ได้รับอิทธิพลมาจากภาคกลาง เนื้อร้องเป็นทำนองเกี่ยวพาราสิ กระเช้าเข้าแห่ เพลงเซ็งบั้งไฟ เป็นเพลงประกอบงานรื่นเริงในเทศกาลแห่เทียน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากเพลงเซ็งบั้งไฟของชาวอีสานใต้ เพลงแห่นางแมว เป็นเพลงร้องประกอบประเพณีแห่นางแมว อันเป็นความเชื่อของประชาชน ถ้าปีใดเวลาล่วงถึงเดือน 7 เดือน 8 แล้วฝนยังไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็จะมีแห่นางแมวขอฝน เพลงปี่แก้ว เป็นเพลงเกี่ยวพาราสิ (ปี่แก้วทำด้วยไม้รวกเล็ก ๆ ลื่นปี่ทำด้วยทองเหลืองเวลาเป่ามีเสียงไพเราะ) เพลงเพ็ชระ เป็นเพลงลักษณะเดียวกับเพลงปี่แก้ว แต่เนื้อหายาวกว่า เครื่องดนตรีประกอบการเล่นคือ “เพ็ชระ” หรือ เรไร หรือ จ้องหน่อง ทำด้วยไม้ไผ่หรือเหล็ก เวลาตีจะต้องอมปลายข้างหนึ่งไว้ในปาก อาศัยกระพุ้งแก้มและลิ้นช่วยในการทำเสียงทุ้ม เสียงแหลม ถ้าตีโดยไม่อมไว้ในปากจะได้ยินเสียงดังหวิว ๆ เท่านั้น เพลงเหม่งเหม่ง เป็นเพลงบรรเลงของวงดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ประกอบพิธีศพ สาเหตุที่เรียกว่าเพลงเหม่งเหม่งเพราะเรียกตามเสียงฆ้อง และเสียงกลองที่ได้ยินขณะที่บรรเลง นอกจากเครื่องดนตรีทั้งสองแล้ว ยังมีปี่เป็นเครื่องดนตรีให้ทำนองด้วย เพลงลากไม้ เป็นเพลงเพื่อประกอบการทำงานลากไม้ของคนสมัยก่อน บางทีเรียกว่าเพลงช้าโกรก ในสมัยก่อนเมื่อวัดจะมีการสร้างกุฏิหรือศาลาการเปรียญชาวบ้านในระแวกนั้นจะนัดกันไปโคก เพื่อลากเสาซุงมาจากป่า เพลงเซ็ด เป็นเพลงประกอบการละเล่นในเทศกาลสงกรานต์ ในเทศกาลสงกรานต์นิยมเล่นสบ้าและเข้าเจ้าหงส์ ในตอนเย็นมีการเล่นไกวชิงช้า ชักชา (ชักเย่อ) ตอนค่ำจะเล่นแม่ศรีนางกะโหลก บางแห่งมีเพลงโคราช รำโทน แล้วแต่ท้องถิ่น (ขุนสูงภักชศึกษากร, 2523)

ตำนานการเกิดเพลงโคราชไม่มีหลักฐานใดที่ยืนยันได้อย่างชัดเจน ที่ปรากฏอยู่และบอกกล่าวต่อ ๆ กันมาเป็นเพียงการบอกเล่าของผู้รู้และหมอเพลงรุ่นเก่า อย่างไรก็ตามจากการศึกษาค้นคว้าและเอกสารเผยแพร่ต่างๆ ได้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับตำนานเพลงโคราช ดังนี้

1. เพลงโคราชที่ปรากฏในตำนานเพลงโคราชเนื่องจากเพลงโคราชเป็นวัฒนธรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) ถ่ายทอดด้วยวิธีการปากต่อปากและการสังเกตจดจำจากครูเพลงถึงศิษย์ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันปรากฏที่มาของเพลงโคราชว่ามีกำเนิดมาจากตำนานเพลงโคราช 2 ตำนาน คือ

ตำนานที่ 1 กล่าวว่า เพลงโคราชเกิดขึ้นเพราะพระยาเข้มเพชรได้ไปเจริญสัมพันธไมตรีที่ประเทศอินเดีย ได้นำศิลปะการร้องรำมาจากอินเดียมาเผยแพร่ 3 ประเภทคือ ลิเก ลำตัด และเพลง โดยเพลงนั้นได้มอบให้นายจันบ้านสาก ซึ่งเป็นชาวโคราชรับไปเผยแพร่ที่เมืองโคราช ซึ่งนายจันได้นำเพลงมาต่อเติมเสริมแต่งจนเป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่ชาวโคราช เรียกว่า เพลงโคราช

ตำนานที่ 2 ผู้รู้และหมอเพลงเล่าให้ฟังว่า มีนายพรานคนหนึ่งชื่อเพชรน้อยออกไปล่าสัตว์ในป่าเขตบ้านหนองบุนนาค อำเภอโชคชัย (ปัจจุบันคืออำเภอหนองบุญมาก) จังหวัดนครราชสีมา คืนหนึ่งนายพรานเพชรน้อย ไปพบลูกสาวพญานาคขึ้นมาจากหนองน้ำมานั่งร้องเพลงคนเดียว พรานเพชรน้อย ได้ยินเสียงจึงแอบเข้าไปฟังใกล้ ๆ และเกิดประทับใจในความไพเราะและเนื้อหาของเพลง จึงจำเนื้อและทำนองมาร้องให้คนอื่นฟัง ลักษณะเพลงที่ร้องเป็น เพลงก้อม หรือเพลงคู่สอง

จากตำนานทั้งสองดังกล่าว จะเห็นว่ามี ความแตกต่างกันในด้านการกำเนิด แต่มีข้อที่ตรงกันคือที่กล่าวว่า เพลงโคราชระยะแรกเล่นแบบเพลงก้อม

2. สันนิษฐานว่าเพลงโคราชมาจากการลอกเลียนแบบจากเพลงพื้นบ้านภาคกลางอาจเป็นเพราะเพลงโคราชมีรูปแบบและวิธีการเล่นเพลงคล้ายกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง เช่น เพลงฉ่อย ความคล้ายคลึงกันส่วนหนึ่งเป็นเพราะลักษณะเพลงโคราชเป็นเพลงร้องโต้ตอบชาย หญิง เช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านภาคกลางดังกล่าวข้างต้น และอีกประการหนึ่งเป็นเพราะเพลงโคราชเป็นเพลงมีขั้นตอนในการเล่นเพลงเป็นลำดับชัดเจน มีเนื้อหาของเพลงที่ใกล้เคียงกันหรือไม่ใช้เครื่องดนตรีประกอบจังหวะซึ่งเหมือนกันกับเพลงฉ่อย

3. เพลงโคราชวิวัฒนาการมาจากความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนของคนในสังคมสมัยก่อนกลายมาเป็นเพลงก้อม และเพลงโคราชตามลำดับ

รูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน อาจแบ่งได้ดังนี้ เพลงโคราชแบบดั้งเดิม เพลงโคราชแก๊บน และเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซึ่ง ดังต่อไปนี้

1. เพลงโคราชแบบดั้งเดิม เป็นเพลงที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งเป็นเพลงโต้ตอบ ลักษณะเป็นการแสดงแบบพื้นบ้านดั้งเดิมทั้งรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเล่น ผู้ชมส่วนใหญ่มักเป็นผู้สูงอายุเพราะมีเนื้อหาค่อนข้างฟังยาก ต้องตีความโดยมีเนื้อหาจะแสดงถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมแง่มุมต่างๆ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มีการเล่นเป็นเรื่องราว และเป็นขั้นตอน รวมทั้งแทรกความสนุกสนานไว้ในรูปความบันเทิงขึ้นอยู่กับภูมิภาคไหวพริบของหมอเพลง

2. เพลงโคราชแก๊บน เริ่มเป็นที่นิยมภายหลังการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เมื่อปี พ.ศ.2477 จากความเชื่อที่ว่าท้าวสุรนารีชอบฟังเพลงโคราช และถ้าบ่นท่านด้วยเพลงโคราชก็จะได้รับความสำเร็จตามที่บ่นไว้ รูปแบบการแสดงเพลงโคราชแก๊บนเหมือนเพลงโคราชแบบดั้งเดิม แต่มีข้อจำกัดคือ เวลาที่ใช้ในการแสดงมีจำกัด เช่น ครึ่งชั่วโมงถึงหนึ่งชั่วโมง

3. โคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซึ่ง มีรูปแบบการแสดงคล้ายกับการแสดงของวงดนตรีเพลงลูกทุ่ง หมอลำ แต่เป็นการผสมผสานการเล่นเพลงโคราชแบบดั้งเดิมเข้าด้วย ลักษณะคือจัดเวทีคล้ายเวทีแสดงคณะเพลงลูกทุ่ง มีการจัด

และตกแต่งเวทีให้สวยงาม มีการจัดระบบแสง สี เสียง ให้เป็นที่สนใจของชม (ขนาดของเวทีและอุปกรณ์ประกอบอื่นๆ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงกับ ผู้ว่าจ้าง) ใช้เครื่องดนตรีสากลมาประกอบการแสดง จัดให้มีหางเครื่องหรือนักเต้นประกอบการแสดง ด้านหน้าเวที มีการนำเพลงลูกทุ่งหรือกลอนหมอลำมาใช้ในการแสดง หรือประยุกต์ใช้ภาษาโคราชในการร้อง

ในสมัยก่อนเพลงโคราชเป็นที่นิยมมาก เพราะการแสดงมหรสพ ที่เป็นหัวใจของงานฉลองสมโภชใด ๆ ก็ตาม จะมีเพลงโคราชเพียงอย่างเดียว คนฟังเพลงก็มีเวลามาก ฟังกันตั้งแต่หัวค่ำจนรุ่งเช้า เมื่อหมอลำเล่นเพลงลา คือลาผู้ฟังลาเจ้าภาพ และเพื่อนหมอลำด้วยกัน จะมีปี่พาทย์ ฆ้อง กลอง บรรเลงรับ หมอลำจะรำตามกัน ไปยังบ้านเจ้าภาพ เจ้าภาพก็นำเงินค่าหมอลำมาให้ พร้อมทั้งเลี้ยงข้าวปลา อาหาร และห่อข้าว ของกินต่าง ๆ ให้เป็นเสบียงในการเดินทางกลับ คนฟังจะอยู่ร่วมฟังงาน จนเสร็จสิ้นกระบวนการ จึงทยอยกลับเช่นกัน ในปัจจุบันถึงแม้ว่าเพลงโคราชยังได้รับการยอมรับว่าเป็นสื่อที่ดำรงคงความเป็นอัตลักษณ์และบ่งบอกตัวตนความเป็นโคราช ก็ตาม แต่เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับได้มีปัจจัยต่างๆ ได้ส่งผลกระทบต่อคงอยู่ของเพลงโคราช ซึ่งถือเป็นศิลปะการแสดงและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาวโคราช ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความเป็นมา พัฒนาการ สภาพปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการแสดงเพลงโคราช ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และสืบสานเพลงโคราชให้ดำรงอยู่ตราบนานเท่านานสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและ พัฒนาการของรูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. เพื่อประมวลสรุปพัฒนาการจากอดีตและการคงอยู่ในปัจจุบันของเพลงโคราช

เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบและ พัฒนาการของเพลงโคราช

เพลงพื้นบ้านของชาวนครราชสีมาอยู่หลายชนิด แต่เพลงที่มีการศึกษาค้นคว้า มีการประยุกต์และมีพัฒนาการมาอย่างยาวนานมาจนถึงปัจจุบันนี้คือ เพลงโคราช ซึ่งมีความเป็นมาและ พัฒนาการ ดังนี้ (เพชร สุวรรณภาชน์, 2544)

ระยะที่ 1 ช่วงปี พ.ศ.2456 เพลงโคราชเล่นครั้งแรกสมัยท้าวสุรนารี (ย่าโม) มีลักษณะเป็นเพลงก้อม (ก้อม เป็นภาษาโคราชและภาษาอีสาน แปลว่า สั้น เพลงก้อม หมายถึงเพลงสั้น ๆ ว่าโต้ตอบกล่าวลอยๆ ทั้งที่มีความหมายลึกซึ้ง หรือไม่มีความหมายเลยก็ได้) เนื้อหากล่าวถึงวิถีชีวิต หลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนา มีหลักฐานน้อยมาก ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ในปี พ.ศ. 2456 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เสด็จมาโคราชเพื่อทรงเปิดถนนจอมสุรางค์ยาตร์และเสด็จไปอำเภอฟิมมาย มีหมอลำคนหนึ่งชื่อนายหรี บ้านสันเทียะหรือบ้านสวนข่า ได้มีโอกาสร้องเพลงโคราชถวายจนได้รับพระราชทานยศเป็น “ขุนอภัยหรี” เพลงที่ร้องเล่นในวันนั้นมีเนื้อร้องบันทึกไว้ดังนี้

“ข้าพเจ้านายหรี	อยู่บุรีโคราช
เป็นนักเพลงหัดบ่าว	พระยากำแหง
เจ้าคุณเทศาท่านตั้ง	ให้เป็นขุนนาง...ตำแหน่ง”

อีกตอนหนึ่งกล่าวถึงการรับเสด็จว่า

“ได้สดับว่าจะรับเสด็จ	เพื่อเฉลิมพระเดชพระจอมแดนแผ่นดิน
ให้สามลาฮาสามหลั่น	เสียงสนั่นธานีนทร์” (ถาวร สุขภงกช, 2526)

เนื้อหาของเพลงส่วนใหญ่เป็นเพลงกัอมหรือเพลงสั้นๆ การเล่นเพลงมีความเรียบง่ายปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ชาวบ้านเป็นทั้งผู้เล่นและผู้ฟังเพลง มักกล่าวถึงวิถีชีวิตความเชื่อ หลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนา คติสอนใจ

ระยะที่ 2 ปี พ.ศ.2457-2495 เพลงโคราชพัฒนาจากเพลงกัอม กลายมาเป็น เพลงคู่สองเพลงคู่สี่ เพลงคู่หก เพลงคู่แปด มีหมอลำเพลงที่มีชื่อเสียง มีการเก็บรวบรวมหลักฐานการเล่นเพลงโคราชไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เนื้อเพลงกล่าวถึงวิถีชีวิตชาวบ้านยุคเกษตรกรรม การทำนาทำไร่ การใช้แรงงาน การพบปะเพื่อนฝูง เป็นการว่าเพลงกระทบกระเทียบ ลองปฏิภาณ เอาแพ้อาชนะกัน คล้ายกับการเล่นเพลงฉ่อยของภาคกลาง หมอลำจะต้องเป็นผู้มีความสามารถสูงว่าเพลงแต่ละครั้งนาน หมอลำยังไม่ได้รวมตัวกันเป็นคณะเพลง เจ้าภาพที่ต้องการหาเพลงไปเล่นจะต้องไปติดต่อว่าจ้างที่หมอลำเอง ตามบ้านของหมอลำให้ครบ 4 คน ซึ่งอาจจะอยู่กันคนละตำบลหรืออำเภอ

ระยะที่ 3 ปี พ.ศ.2496-2520 จากการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีขึ้นที่บริเวณหน้าประตู ชุมพล และทางการได้จัดงานเฉลิมฉลองชัยชนะของท้าวสุรนารีเป็นประจำทุกปี ความเจริญด้านการคมนาคมทำให้หมอลำมีโอกาสได้พบปะ และรวมตัวกันมากขึ้น จึงมีผู้รวบรวมหมอลำตั้งเป็นคณะเพลงโคราช การว่าเพลงไม่เอาแพ้อาชนะกันเหมือนแต่ก่อน ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นเวลาเพลงโคราชพัฒนาการรูปแบบมาสู่การเล่นเพลงโคราชแก่น

ระยะที่ 4 ปี พ.ศ.2521-2539 กล่าวถึงสังคมเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม เนื้อหากล่าวถึงการไปทำงานที่กรุงเทพฯ ทำงานต่างประเทศ ต่างแดน เริ่มมีเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่เพลงโคราชดั้งเดิมเริ่มหมดความนิยม

ระยะที่ 5 พ.ศ.2540-ปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวโคราชมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมเกษตรกึ่งอุตสาหกรรม ด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมดนตรีตะวันตก เข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้นทำให้ความนิยมของผู้ฟังเพลงเปลี่ยนไป หลายคนหันไปฟังเพลงลูกทุ่ง และเพลงตามสมัยนิยม ในขณะที่ผู้ฟังเพลงโคราชแบบดั้งเดิม ก็ลดจำนวนลงเรื่อยๆ สภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกของข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดนนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเพลงโคราชแทบทุกด้าน จึงทำให้เกิดเพลงโคราชประยุกต์ หรือ “เพลงโคราชซิ่ง” ซึ่งเป็นเพลงที่ผสมผสานวัฒนธรรมเพลงโคราชดั้งเดิมกับวัฒนธรรมดนตรีตะวันตกเข้าด้วยกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจและเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการดังนี้ เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (เก็บข้อมูลภาคสนาม) โดยการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมจากสถานการณ์จริงการแสดงเพลงโคราชดั้งเดิม เพลงโคราชแก่น และเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซิ่ง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ หมอลำโคราชจากคณะเพลงโคราชในจังหวัดนครราชสีมา และนักวิชาการหรือผู้ศึกษาด้านเพลงโคราช โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ ที่เกี่ยวกับเพลงโคราช เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร อินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา รูปแบบและวิวัฒนาการของเพลงโคราช โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา

สรุปผลการวิจัย

1. ความเป็นมาและพัฒนาการของรูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
  - 1.1 ตำนานการเกิดเพลงโคราช

ตำนานการเกิดเพลงโคราชไม่มีหลักฐานใดที่ยืนยันได้อย่างชัดเจน ที่ปรากฏอยู่และบอกกล่าวต่อ ๆ กันมาเป็นเพียงการบอกเล่าของผู้รู้และหมอเพลงรุ่นเก่า อย่างไรก็ตามจากการศึกษาค้นคว้าและเอกสารเผยแพร่ต่างๆ ได้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับตำนานเพลงโคราช ดังนี้

1. เพลงโคราชที่ปรากฏในตำนานเพลงโคราชเนื่องจากเพลงโคราชเป็นวัฒนธรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) ถ่ายทอดด้วยวิธีการปากต่อปากและการสังเกตจดจำจากครูเพลงถึงศิษย์ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันปรากฏที่มาของเพลงโคราชว่ามีกำเนิดมาจากตำนานเพลงโคราช 2 ตำนาน คือ

ตำนานที่ 1 กล่าวว่า เพลงโคราชเกิดขึ้นเพราะพระยาเข้มเพชรได้ไปเจริญสัมพันธไมตรีที่ประเทศอินเดีย ได้นำศิลปะการร้องรำมาจากอินเดียมาเผยแพร่ 3 ประเภทคือ ลิเก ลำตัด และเพลง โดยเพลงนั้นได้มอบให้นายจันบ้านสก ซึ่งเป็นชาวโคราชรับไปเผยแพร่ที่เมืองโคราช ซึ่งนายจันได้นำเพลงมาต่อเติมเสริมแต่งจนเป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่ชาวโคราช เรียกว่า เพลงโคราช

ตำนานที่ 2 ผู้รู้และหมอเพลงเล่าให้ฟังว่า มีนายพรานคนหนึ่งชื่อเพชรน้อยออกไปล่าสัตว์ในป่าเขตบ้านหนองบุนนาค อำเภอโชคชัย (ปัจจุบันคืออำเภอหนองบุญมาก) จังหวัดนครราชสีมา คืนหนึ่งนายพรานเพชรน้อย ไปพบลูกสาวพญานาคขึ้นมาจากหนองน้ำมานั่งร้องเพลงคนเดียว พรานเพชรน้อย ได้ยินเสียงจึงแอบเข้าไปฟังใกล้ ๆ และเกิดประทับใจในความไพเราะและเนื้อหาของเพลง จึงจำเนื้อและทำนองมาร้องให้คนอื่นฟัง ลักษณะเพลงที่ร้องเป็นเพลงก้อม หรือเพลงคู่สอง

จากตำนานทั้งสองดังกล่าว จะเห็นว่ามีแตกต่างกันในด้านการกำเนิด แต่มีข้อที่ตรงกันคือที่กล่าวว่าเพลงโคราชระยะแรกเล่นแบบเพลงก้อม

2. สันนิษฐานว่าเพลงโคราชมาจากการลอกเลียนแบบจากเพลงพื้นบ้านภาคกลางอาจเป็นเพราะเพลงโคราชมีรูปแบบและวิธีการเล่นเพลงคล้ายกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง เช่น เพลงฉ่อย ความคล้ายคลึงกันส่วนหนึ่งเป็นเพราะลักษณะเพลงโคราชเป็นเพลงร้องโต้ตอบชาย หญิง เช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านภาคกลางดังกล่าวข้างต้น และอีกประการหนึ่งเป็นเพราะเพลงโคราชเป็นเพลงมีขั้นตอนในการเล่นเพลงเป็นลำดับชัดเจน มีเนื้อหาของเพลงที่ใกล้เคียงกันหรือไม่ใช้เครื่องดนตรีประกอบจังหวะซึ่งเหมือนกันกับเพลงฉ่อย

3. เพลงโคราชวิวัฒนาการมาจากความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนของคนในสังคมสมัยก่อนกลายมาเป็นเพลงก้อม และเพลงโคราชตามลำดับ

โดยสรุปเกี่ยวกับตำนานเพลงโคราช มีข้อสันนิษฐานที่หมอเพลงหลายท่านเชื่อว่าน่าจะเป็นไปได้คือ เพลงโคราชมาจากอินเดียโดยพระยาเข้มเพชรเป็นผู้นำมาพร้อม ๆ ลิเก และลำตัด โดยให้ลิเกอยู่ที่กรุงเทพฯ ลำตัดอยู่ที่จังหวัดทางภาคกลางและเพลงโคราชอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ฉะนั้นเพลงโคราชในระยะแรกๆ จึงเป็นเพลงก้อม คนที่เรียนรู้เพลงโคราชมาจากพระยาเข้มเพชร ชื่อ “ตาจัน บ้านสก” อยู่ที่ “ชุมชนบ้านสก” ติดสถานีรถไฟชุมทางถนนจิระ เพลงพื้นเมืองของชาวนครราชสีมา ถือว่าเป็นการละเล่นทางวัฒนธรรมด้านดนตรีและเป็นเพลงของชาวโคราช

1.2 พัฒนาการของเพลงโคราช

เพลงพื้นบ้านของชาวนครราชสีมาอยู่หลายชนิด แต่เพลงที่มีการศึกษาค้นคว้า มีการประยุกต์และมีพัฒนาการมาอย่างยาวนานมาจนถึงปัจจุบันนี้คือ เพลงโคราช ซึ่งมีความเป็นมาและพัฒนาการดังนี้ (เพชร สุวรรณภาพษ์, 2544)

ระยะที่ 1 ช่วงปี พ.ศ.2456 เพลงโคราชเล่นครั้งแรกสมัยท้าวสุรนารี (ย่าโม) มีลักษณะเป็นเพลงก้อม (ก้อม เป็นภาษาโคราชและภาษาอีสาน แปลว่า สั้น เพลงก้อม หมายถึงเพลงสั้น ๆ ว่าโต้ตอบกล่าวลอยๆ ทั้งที่มีความหมายลึกซึ้ง หรือไม่มีความหมายเลยก็ได้) เนื้อหากล่าวถึงวิถีชีวิต หลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนา มี

หลักฐานน้อยมาก ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ในปี พ.ศ. 2456 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เสด็จมาโคราชเพื่อทรงเปิดถนนจอมสุรางค์ยาตร์และเสด็จไปอำเภอพิมาย มีหมอลงทอนหนึ่งชื่อนายหรี บ้านสันเทียะ หรือบ้านสวนข่า ได้มีโอกาสร้องเพลงโคราชถวายจนได้รับพระราชทานยศเป็น “ขุนอภัยหรี”

เนื้อหาของเพลงส่วนใหญ่เป็นเพลงก้อมหรือเพลงสั้นๆ การเล่นเพลงมีความเรียบง่ายปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ชาวบ้านเป็นทั้งผู้เล่นและผู้ฟังเพลง มักกล่าวถึงวิถีชีวิตความเชื่อ หลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนา คติสอนใจ

กำป็น บ้านแพน (นายกำป็น ข่อยนอก) ศิลปินแห่งชาติและหมอลงทอนโคราชที่มีชื่อเสียงในยุคปัจจุบัน กล่าวถึงความป็นมาของเพลงโคราชไว้ว่า ความป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนของคนโคราชในการเกี่ยวพาราฮีที่ต้งพุดจา ป็นคำคล้องจองกัน ป็นที่มาของเพลงโคราชในยุคแรก การใช้ปฏิภาณไหวพริบโต้ตอบกันของชาวบ้าน จังหวะการพุดเมื่อผสมกับเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยโคราชซึ่งป็นเสียงสูง ๆ ต่ำๆ จึงทำให้เกิดป็นทำนองเพลงที่มีจังหวะและทำนองของภาษา เรียกว่าเพลงก้อม

ระยะที่ 2 ปี พ.ศ.2457-2495 เพลงโคราชพัฒนาจากเพลงก้อม กลายมาป็น เพลงคู่สองเพลงคู่สี่ เพลงคู่หก เพลงคู่แปด มีหมอลงทอนที่มีชื่อเสียง มีการเก็บรวบรวมหลักฐานการเล่นเพลงโคราชไว้ป็นลายลักษณ์อักษร เนื้อเพลงกล่าวถึงวิถีชีวิตชาวบ้านยุคเกษตรกรรม การทำนาทำไร่ การใช้แรงงาน การพบปะเพื่อนฝูง ป็นการว่าเพลงกระทบกระเทียบ ลองปฏิภาณ เอาแพ้อาชนะกัน คล้ายกับการเล่นเพลงฉ่อยของภาคกลาง หมอลงทอนจะต้งป็นผู้มีความสามารถสูงว่าเพลงแต่ละครั้งนาน หมอลงทอนยังมิได้รวมตัวกันป็นคณะเพลง เจ้าภาพที่ต้งการหาเพลงไปเล่น จะต้งไปติดต่อว่าจ้างที่หมอลงทอนเอง ตามบ้านของหมอลงทอนให้ครบ 4 คน ซึ่งอาจจะอยู่กันคนละตำบลหรืออำเภอ

ระยะที่ 3 ปี พ.ศ.2496-2520 จากการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีขึ้นที่บริเวณหน้าประตู ชุมพล และทางการได้จัดงานเฉลิมฉลองชัยชนะของท้าวสุรนารีป็นประจำทุกปี ความเจริญด้านการคมนาคมทำให้หมอลงทอนมีโอกาสได้พบปะ และรวมตัวกันมากขึ้น จึงมีผู้รวบรวมหมอลงทอนต้งป็นคณะเพลงโคราช การว่าเพลงมิเอาแพ้อาชนะกันเหมือนแต่ก่อน ช่วงเวลาดังกล่าวป็นเวลาที่เพลงโคราชพัฒนาการรูปแบบมาสู่การเล่นเพลงโคราชแก้บน

ระยะที่ 4 ปี พ.ศ.2521-2539 กล่าวถึงสังคมเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม เนื้อหากล่าวถึงการไปทำงานที่กรุงเทพฯ ทำงานต่างประเทศ ต่างแดน เริ่มมีเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่เพลงโคราชดั้งเดิมเริ่มหมดความนิยม

ระยะที่ 5 พ.ศ.2540-ปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวโคราชมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมเกษตรกึ่งอุตสาหกรรม ด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมดนตรีตะวันตก เข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้นทำให้ความนิยมของผู้ฟังเพลงเปลี่ยนไป หลายคนหันไปฟังเพลงลูกทุ่ง และเพลงตามสมัยนิยม ในขณะที่ผู้ฟังเพลงโคราชแบบดั้งเดิม ก็ลดจำนวนลงเรื่อยๆ สภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกของข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดนนี้ ป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเพลงโคราชแทบทุกด้าน จึงทำให้เกิดเพลงโคราชประยุกต์ หรือ “เพลงโคราชซิง” ซึ่งเป็นเพลงที่ผสมผสานวัฒนธรรมเพลงโคราชดั้งเดิมกับวัฒนธรรมดนตรีตะวันตกเข้าด้วยกัน

1.3 รูปแบบการแสดงเพลงโคราช

จากการศึกษารูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แบ่งได้ดังนี้ เพลงโคราชแบบดั้งเดิม เพลงโคราชแก้บน และเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซิง

1. เพลงโคราชแบบดั้งเดิม ป็นเพลงที่สืบทอดกันมาต้งแต่ครั้งป็นเพลงโต้ตอบ ลักษณะป็นการแสดงแบบพื้นบ้านดั้งเดิมทั้งรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเล่น ผู้ชมส่วนใหญ่มักป็นผู้สูงอายุเพราะมีเนื้อหาค่อนข้างฟังยาก ต้ง

ตีความโดยมีเนื้อหาจะแสดงถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมแง่มุมต่างๆ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มีการเล่นเป็นเรื่องราว และเป็นขั้นตอน รวมทั้งแทรกความสนุกสนานไว้ในรูปความบันเทิงขึ้นอยู่กับภูมิภาคไหนหรือเพลง

2. เพลงโคราชเก่า เริ่มเป็นที่นิยมภายหลังการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เมื่อปี พ.ศ.2477 จากความเชื่อที่ว่า ท้าวสุรนารีชอบฟังเพลงโคราช และถ้าบนท่านด้วยเพลงโคราชก็จะได้รับความสำเร็จตามที่บนไว้ รูปแบบการแสดง เพลงโคราชเก่าเหมือนเพลงโคราชแบบดั้งเดิม แต่มีข้อจำกัดคือ เวลาที่ใช้ในการแสดงมีจำกัด เช่น ครึ่งชั่วโมงถึงหนึ่ง ชั่วโมง

3) โคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซึ่ง มีรูปแบบการแสดงคล้ายกับการแสดงของวงดนตรีเพลงลูกทุ่ง หมอลำ แต่เป็นการผสมผสานการเล่นเพลงโคราชแบบดั้งเดิมเข้าด้วย ลักษณะคือจัดเวทีคล้ายเวทีแสดงคณะเพลง ลูกทุ่ง มีการจัดและตกแต่งเวทีให้สวยงาม มีการจัดระบบแสง สี เสียง ให้เป็นที่สนใจของชม (ขนาดของเวทีและ อุปกรณ์ประกอบอื่นๆ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงกับ ผู้ว่าจ้าง) ใช้เครื่องดนตรีสากลมาประกอบการแสดง จัดให้มีทางเครื่อง หรือนักเต้นประกอบการแสดงด้านหน้าเวที มีการนำเพลงลูกทุ่งหรือกลอนหมอลำมาใช้ในการแสดง หรือประยุกต์ใช้ ภาษาโคราชในการร้อง

2. สภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

สภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเพลงโคราชนั้น ในที่นี้ผู้ศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ช่วงกล่าวคือ ช่วงที่ 1 หมายถึง ช่วงปี พ.ศ.2456-พ.ศ.2520 และช่วงที่ 2 หมายถึง ช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ.2521 จนถึงปัจจุบัน ตลอดระยะเวลาของการดำรง อยู่ของเพลงโคราช นับตั้งแต่สมัยท้าวสุรนารีจวบจนถึงปัจจุบัน เพลงโคราชผ่านการท้าทายจากบริบททางสังคมมา อย่างต่อเนื่อง จากปัจจัยต่างๆ ทำให้เพลงโคราชมีพลวัตรทั้งส่วนที่สูญหายไป ส่วนที่ยังดำรงอยู่และส่วนที่มีความ เปลี่ยนแปลงไป (หนึ่งฤทัย ขอผลกลาง, 2554) ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้สรุปสภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเพลง โคราช ดังนี้

เพลงโคราช	ช่วงที่ 1 (พ.ศ.2456-2520)	ช่วงที่ 2 (พ.ศ.2521-ปัจจุบัน)
บริบทโดยภาพรวม	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีสื่ออื่นเป็นคู่แข่ง - นำเสนอเรื่องที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต - รูปแบบการนำเสนอที่สนุกสนาน แตกต่างจากการพูดคุยทั่วไป - การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี 	<ul style="list-style-type: none"> - มีสื่อบันเทิงชนิดต่างๆ เพิ่มมากขึ้น - เข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจเพื่อสร้างความเข้มแข็ง และพลังต่อรอง - มีการรวมตัวกันเป็นสมาคมเพื่อร่วมกันอนุรักษ์และ สืบสานแก่คนรุ่นหลัง
รูปแบบการแสดง	<ul style="list-style-type: none"> - การแสดง/การละเล่น พื้นบ้าน - การแสดงเก่า 	<ul style="list-style-type: none"> - การแสดงเก่า - การรับจ้างแสดงในงานต่างๆ ในรูปแบบการแสดง แบบดั้งเดิม

เพลงโคราช	ช่วงที่ 1 (พ.ศ.2456-2520)	ช่วงที่ 2 (พ.ศ.2521-ปัจจุบัน)
	<ul style="list-style-type: none"> - การรับจ้างแสดงในงานต่างๆ ในรูปแบบการแสดงแบบดั้งเดิม 	<ul style="list-style-type: none"> - การรับจ้างแสดงในงานต่างๆ ในรูปคณะเพลงโคราชซึ่ง (คำว่าเพลงโคราชซึ่ง เกิดจากอาจจะเห็นแบบอย่างจากหมอลำซึ่ง คำว่า ซึ่ง หมายถึง การใช้จังหวะและท่วงทำนองที่สนุกสนาน)
จำนวนผู้แสดง	<ul style="list-style-type: none"> - หญิง 2 คน ชาย 2 คน - นักแสดงหรือหมอลำ จะเป็นผู้ร้องเพลงเป็นหลักที่มีความเชี่ยวชาญ 	<ul style="list-style-type: none"> - กรณีเป็นการแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิม นักแสดงหรือหมอลำ หญิง 2 คน ชาย 2 คน เป็นผู้ร้องเพลงเป็นหลักที่มีความเชี่ยวชาญ - กรณีเป็นการแสดงเพลงโคราชซึ่งจะมีนักแสดง นักดนตรีและองค์ ประกอบต่างๆ มากกว่าแบบดั้งเดิม (ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้จ้าง)
ผู้จ้างและผู้ชม	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้จ้างสนใจว่าจ้างหมอลำที่มีชื่อเสียง 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้จ้างส่วนใหญ่สนใจจ้างคณะเพลงโคราชซึ่งขณะเดียวกันก็ยังจ้างเพลงโคราชแบบดั้งเดิม โดยจัดเวลาแสดงก่อนการแสดงเพลงโคราชซึ่งในเวลาเดียวกัน - การแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิมได้รับความนิยมน้อยลง (คนตั้งแต่อายุ 40 ปี ขึ้นไปยังให้ความสนใจอยู่) - วิทยุให้ความสนใจเพลงโคราชซึ่งมากกว่าเพลงโคราชแบบดั้งเดิม
โอกาสในการแสดง	<ul style="list-style-type: none"> - เล่นเพลงโคราชกับบนท้าวสุรนารี - ห้ามแสดงในงานบางงาน เช่น งานแต่งงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - เล่นเพลงโคราชกับบนท้าวสุรนารี - มีการเปลี่ยนแปลงและแตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจน (ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้จ้าง ไม่มีข้อห้ามหรือคำสั่ง เหมือนสมัยดั้งเดิม)
การแต่งกาย	<ul style="list-style-type: none"> - หมอลำหญิงนุ่งผ้าจุงหางหรือโจงกระเบน เสื้อแขนกระบอก เป็นเสื้อรัดรูปไม่มีปก ไม่จำกัดสี ใช้ผ้าสไบเฉียงพาดไหล่ มีดอกไม้หรือพู่จิบทัดหู 	<ul style="list-style-type: none"> - หมอลำหญิงนุ่งผ้าจุงหางหรือโจงกระเบน เสื้อแขนกระบอก เป็นเสื้อรัดรูปไม่มีปก ไม่จำกัดสีไม่มีสไบเฉียงพาดไหล่และไม่มีดอกไม้หรือพู่จิบทัดหู ใช้เครื่องสำอางแทนการประแป้ง - หมอลำชายแต่งการเหมือนช่วงที่ 1 และมีการใช้เครื่องสำอาง

เพลงโคราช	ช่วงที่ 1 (พ.ศ.2456-2520)	ช่วงที่ 2 (พ.ศ.2521-ปัจจุบัน)
	<ul style="list-style-type: none"> - หมอเพลงชายนุ่งผ้าจูงหางหรือโจงกระเบนหรือผ้าม่วง เสื้อคอกลม ไม่จำกัดสี มีผ้าขาวม้าคาดเอว (ภาษาโคราชเรียก เคียนพุง) บางคนแขวนพระเครื่อง 	<ul style="list-style-type: none"> - เพลงโคราชซึ่ง แต่งกายตามแบบสมัยนิยม เน้นสีสัน สวยงาม หญิงมักนุ่งกระโปรงสั้น ชายใส่สูทสากลและการแต่งกายพื้นบ้าน ใช้เครื่องสำอางและเครื่องประดับ
การจัดเวทีการแสดง	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้บริเวณลานบ้านที่มีบริเวณกว้าง และใช้เครื่องมือ เครื่องใช้วางแสดง ตำแหน่งกลางเวที - เมื่อมีการว่าจ้างหมอเพลงมาแสดง จึงได้มีการทำเวทีสำหรับการแสดง ไม่ใหญ่นัก (มีเสา 4 เสา ยกพื้นสูง หลังคามุงด้วยก้านมะพร้าว - ระยะเวลาร้องปากเปล่า การให้แสงสว่างใช้ตะเกียงหรือจุดได้ ระยะเวลาที่มีการใช้เครื่องเสียงและใช้ไฟฟ้าในการให้แสงสว่าง 	<ul style="list-style-type: none"> - การแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิมยังคงให้มีเวทีแสดงแบบเดิมอยู่ แต่ไม่ยึดตามความเชื่อที่มีมาแต่เดิม ใช้ความสะดวกของผู้จ้างในการทำเวทีเป็นหลัก - การแสดงเพลงโคราชซึ่ง จัดเวทีคล้ายเวทีแสดงคณะเพลงลูกทุ่ง มีการจัดและตกแต่งเวทีให้สวยงาม มีการจัดระบบแสง สี เสียง ให้เป็นที่สนใจของผู้ชม (ขนาดของเวทีและอุปกรณ์ประกอบอื่นๆ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงกับผู้ว่าจ้าง) - ใช้เครื่องดนตรีสากลมาประกอบการแสดง - ใช้เพลงลูกทุ่งหรือกลอนหมอลำมาใช้ในการแสดง หรือประยุกต์ใช้ภาษาโคราชร้องแทน

บทสรุป

1. เกี่ยวกับตำนานเพลงโคราช มีข้อสันนิษฐานที่หมอเพลงหลายท่านเชื่อว่าน่าจะเป็นไปได้คือ เพลงโคราชามาจากอินเดีย โดยพระยาเข้มเพชร เป็นผู้นำมาพร้อม ๆ ลิเก และลำตัด โดยให้ลิเกอยู่ที่กรุงเทพฯ ลำตัดอยู่ที่จังหวัดทางภาคกลาง และเพลงโคราชอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ฉะนั้นเพลงโคราชในระยะแรกๆ จึงเป็นเพลงก้อม คนที่เรียนรู้เพลงโคราชมาจากพระยาเข้มเพชร ชื่อ “ตาจัน บ้านสก” อยู่ที่ “ชุมชนบ้านสก” ติดสถานีรถไฟชุมทางถนนจิระ เพลงพื้นเมืองของชาวนครราชสีมา ถือว่าเป็นการละเล่นทางวัฒนธรรมด้านดนตรีและเป็นเพลงของชาวโคราช

2. รูปแบบของการของเพลงโคราช อาจแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ เพลงชาวบ้าน สำหรับเล่นในยามว่างงาน หรือเพื่อความสนุกสนาน เช่น การลงแขกในการทำนา ลักษณะคือไม่ต้องมีพิธี ไม่ต้องสร้างเวที หรือ “โรงเพลง” และไม่มีการแต่งกายแบบหมอเพลงอาชีพ และเพลงอาชีพ เป็นการแสดงในงานฉลองหรือสมโภชต่างๆ เช่น งานบวชนาค ทอดกฐิน งานประจำปี หรือเล่นแก้บน โดยผู้ประกอบอาชีพเพลงโคราชนี้เรียกว่า “หมอเพลง” ซึ่งการแสดงจะเป็นแบบพิธีการ มีเวทีการแต่งกายตามแบบของหมอเพลงและมีการไหว้ครู เป็นต้น รูปแบบในลักษณะนี้หมอเพลงจะได้รับค่าตอบแทนและมีการว่าจ้างให้แสดง

3. การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเมื่อปี พ.ศ.2477 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เพลงโคราชได้รับความนิยมและพัฒนาสู่การเป็นธุรกิจบันเทิงและสร้างศิลปินเพลงโคราชมาจนกระทั่งปัจจุบัน กล่าวคือ เพลงโคราชกลับเริ่มเป็นที่นิยมภายหลังการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เมื่อปี พ.ศ.2477 จากความเชื่อที่ว่าท้าวสุรนารีชอบฟังเพลงโคราช และถ้าบนท่านด้วยเพลงโคราชก็จะได้รับความสำเร็จตามที่บนไว้ รูปแบบการแสดงเพลงโคราชกลับเหมือนเพลงโคราชแบบดั้งเดิมแต่มีข้อจำกัดคือ เวลาที่ใช้ในการแสดงมีจำกัด เช่น ครึ่งชั่วโมงถึงหนึ่งชั่วโมง

4. การรวมตัวกันโดยการจัดตั้งเป็นคณะเพลงโคราช เพลงโคราชได้เข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจเพื่อสร้างความเข้มแข็งและพลังต่อรอง มีสำนักงานสำหรับรับงานแสดงในสมโภชหรืองาน แก้บน มีหัวหน้าคณะซึ่งมักเป็นหมอเพลงที่มีชื่อเสียง มีบทบาทในการประสานหมอเพลงโคราชและ ผู้มาติดต่อว่าจ้าง โดยการรวมตัวเป็นคณะเพลงโคราชนั้นนางสองเมือง อินทรกำแหง เป็นผู้ริเริ่มตั้งขึ้นเป็นคนแรก เมื่อปี พ.ศ. 2499 ตั้งอยู่ที่ถนนสุรนารายณ์และต่อมาก็มีคณะต่างๆ ตั้งขึ้นอีกหลายคณะ ข้อดีคือ ทำให้สะดวกในการติดต่อว่าจ้างไปเล่น ข้อไม่ดีคือเมื่อหมอเพลงอยู่คณะเดียวกันก็รู้ชั้นเชิงและฝีมือกันทำให้ฟังไม่สนุกสนาน

5. การรวมตัวกันก่อตั้งเป็นสมาคมเพลงโคราช เพื่ออนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงเพลงโคราช โดยเฉพาะการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง ได้แก่การสอนเพลงโคราชในสถานศึกษาต่างๆ ตามหลักสูตรท้องถิ่น มีการปลูกจิตสำนึกลูกหลานชาวโคราชให้หันมาภาคภูมิใจในวัฒนธรรมแขนงนี้มากขึ้น และในปัจจุบันเทศบาลนครราชสีมาได้ให้การสนับสนุน เช่น ได้จัดสถานที่สำหรับเล่นเพลงโคราชไว้บริเวณอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ซึ่งในสมัยก่อนเพลงโคราชจัดแสดงบริเวณลานโล่งด้านในศาลเจ้าตรงข้ามอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ซึ่งมีพื้นที่ค่อนข้างจำกัด และชาวโคราชจำนวนไม่น้อยเห็นว่า สถานที่ไม่เหมาะสมต่อการจัดแสดงเพลงที่เป็นที่โปรดปรานของท้าวสุรนารี แต่เมื่อมีการบูรณะพื้นที่บริเวณสวนอนุสาวรีย์แล้ว หมอเพลงโคราชจึงได้ออกมาแสดงบริเวณเวทีด้านข้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ให้ดูสมเกียรติแก่การแสดงเพื่อแก้บนท้าวสุรนารี

6. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเป็นเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซิ่ง มีรูปแบบการแสดงคล้ายกับการแสดงของวงดนตรีเพลงลูกทุ่ง หมอลำ แต่เป็นการผสมผสานการเล่นเพลงโคราชแบบดั้งเดิมเข้าด้วยลักษณะคือจัดเวทีคล้ายเวทีแสดงคณะเพลงลูกทุ่ง มีการจัดและตกแต่งเวทีให้สวยงาม มีการจัดระบบแสง สี เสียง ให้เป็นที่สนใจของชม (ขนาดของเวทีและอุปกรณ์ประกอบอื่นๆ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงกับ ผู้ว่าจ้าง) ใช้เครื่องดนตรีสากลมาประกอบการแสดง จัดให้มีหางเครื่องหรือนักเต้นประกอบการแสดงด้านหน้าเวที มีการนำเพลงลูกทุ่งหรือกลอนหมอลำมาใช้ในการแสดง หรือประยุกต์ใช้ภาษาโคราชในการร้อง

อย่างไรก็ตามปัจจุบันเพลงโคราชแบบดั้งเดิมได้รับความสนใจโดยเฉพาะเพลงโคราชแก้บนท้าวสุรนารี อันเป็นความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา การแสดงในงานต่างๆ ผู้ว่าจ้างส่วนใหญ่สนใจจ้างคณะเพลงโคราชซิ่ง และมีบางงานให้แสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิมก่อนการแสดงเพลงโคราชซิ่งในเวทีเดียวกัน

7. ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเพลงโคราช คือ สภาพเศรษฐกิจและอิทธิพลของสื่อต่างๆ ที่ส่งผลต่อรสนิยมของกลุ่มผู้ฟังรุ่นใหม่ ประกอบกับกระแสการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยโลกาภิวัตน์

ปัจจุบันเพลงโคราชซิ่งได้รับความนิยมจากผู้ฟังที่สูงอายุอยู่มากโดยเฉพาะในชนบท หมอเพลงโคราชยังคงมีรายได้จากการไปเล่นเพลงในงานกฐิน ผ้าป่า บวชนาค และงานอื่นๆ อยู่เสมอ ๆ และมีหมอเพลงบางส่วนมีรายได้จากการเล่นเพลงแก้บนที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและที่วัดศาลาลอย

8. การดำรงอยู่ของเพลงโคราช ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมานับตั้งแต่สมัยท้าวสุรนารีจวบจนถึงปัจจุบัน เพลงโคราชผ่านการท้าทายจากบริบททางสังคมมาอย่างต่อเนื่อง จากปัจจัยต่างๆ ทำให้เพลงโคราชมีการเปลี่ยนแปลง โดยมีส่วนที่สูญหายไป ส่วนที่ยังดำรงอยู่และส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ หนึ่งฤทัย ขอบผลกลาง (2554) ที่ศึกษาวิถีเพลงโคราช : มิติและพลวัตของความเปลี่ยนแปลง พบว่ามิติที่ยังดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง มิติที่เกิดความเปลี่ยนแปลงคือ ขนบของการแสดง ภาษาที่ใช้รวมทั้งสถานภาพของหมอเพลงโคราช มิติที่ยังดำรงอยู่คือสุนทรียะของบทเพลง การไหว้ครูและการแต่งกาย ขนบของการแสดงไม่มีมิติที่สูญหายไป เพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปบ้างเพื่อความอยู่รอดของเพลงโคราช สะท้อนให้เห็นความสามารถในการปรับตัวของเพลงโคราชเพื่อให้เข้ากับ

สถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนไป เพื่อการดำรงอยู่ และการสืบทอดของศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่ของจังหวัดนครราชสีมา หรือ เมืองโคราชสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- [1] กษมา มั่งประยูร. 2544. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเพลงโคราชคณะกำป็น บ้านแท่น และคณะแสงสมชิต. ปรินูญานินพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- [2] ถาวร สุขงกช. 2536. เพลงโคราช : การศึกษาในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์. กรุงเทพฯ : ศิริอักษร.
- [3] ปรีชา อุตระกุล. 2526. เพลงโคราช: อดีตถึงปัจจุบันในการสัมมนาเรื่องเพลงโคราช. นครราชสีมา : วิทยาลัยครุญนครราชสีมา.
- [4] ปัทมา บุญอินทร์. 2537. การปรับตัวของเพลงพื้นบ้าน: ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [5] พชร สุวรรณภานัน. 2543. เพลงโคราช: การศึกษาทางมานุษยวิทยาการดนตรี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิตล.
- [6] สุขงกชศึกษากร, ชุน. 2520. เพลงพื้นเมืองของโคราช. วัฒนธรรมไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. นครราชสีมา : ตราเสรีการพิมพ์.
- [7] สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏญนครราชสีมา. 2554. เพลงโคราชเฉลิมพระเกียรติ. นครราชสีมา : มิตรภาพการพิมพ์.
- [8] หนึ่งฤทัย ขอผลกลาง. 2554. วิธีเพลงโคราช : มิติและพลวัตรของความเปลี่ยนแปลง. สาขาวิชา เทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.